

художественной литературы для формирования образованной, интеллектуальной и творческой личности. Проанализировано влияние на ребенка таких литературных жанров как песня, проза и поэзия. Доказано, что изучение художественной литературы развивает творческие и эмпатические навыки, формирует эстетическое воспитание и критическое мышление. Отмечено, что художественная литература является не только средством формирования мировоззрения человека, но и средством общения, позволяет развивать коммуникативные навыки.

Ключевые слова: художественная литература, эстетическое воспитание, творческие навыки.

Annotation. The aim of the article is to clarify the main ideas of the French scientist, pedagogue, philosopher and journalist Alain (Emile-Auguste Chartier) about the necessity of studying literature for the formation of an educated, intelligent and creative person. Alain's work "Propos sur la litterature" which shows the influence on the child of such literary genres as a song, prose, poetry is analyzed. It is proved that the study of literature develops creative and empathetic skills, moral values, forms aesthetic education and critical thinking. It is noted that literature is also stimulates the child's mindset formation and develops communicative skills. It is determined that the criterion for the developing of all the necessary skills is the right booklist which must include different famous classical works where writers show the human nature and difficulties students can face. The Alain's pacific ideas and their parallel with Greek ancient epos Iliad which contains the reveal of terrible consequences of the war are analyzed. The moral of this masterpiece is characterized in two vital principles: the aspiration of a harmonious coexistence between humanity and the world; the salvation of an individual, which can ensure the peaceful coexistence of all mankind.

Key words: literature, aesthetic education, creative skills.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018

А. С. Павленко

ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ-СИРИТ В БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування та становлення особистості дитини в дитячих будинках сімейного типу.

Розкрито необхідність інноваційної системи виховання та навчання дітей-сиріт. Дано оцінку правильності напрямку формування особистості дітей-сиріт в прийомних сім'ях, а також зосереджено увагу на необхідності підготовки та навчання прийомних батьків.

Приділено увагу міжособистісним стосункам в дитячих будинках

сімейного типу, що є невід'ємною умовою входження дитини в соціум, формування в неї сімейних цінностей, правильної самооцінки та реалізації себе як соціально-комунікативної особистості.

Ключові слова: сирітство, прийомна сім'я, батьківська опіка, депривація, адаптація, дитячий будинок сімейного типу, самооцінка, самоствердження, родинні цінності, паліативна допомога, паліативно-реабілітаційний центр.

Постановка проблеми. Суттєві зміни, що відбулися в нашій державі з початком війни 2014-го року, змусили багатьох зіткнутися з проблемою сирітства. Завдяки державній програмі «Сирітству – Ні» формування гармонійної, соціально-культурної особистості стає можливим і найважливішим елементом навчально-виховного напрямку становлення дитини-сироти в суспільстві. Реалізується можливість її самоствердження та самореалізації через інноваційні форми опіки – дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. Тут створені родинами сприятливі умови, є належні знання, любов у вихованні та засоби передачі культурних цінностей поколінь. Це дає дитині-сироті можливість всебічного розвитку, задоволення соціально-культурних потреб та схвальний спосіб її життєдіяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Принцип сімейного виховання як передумова виховання гармонійної особистості дитини, позбавленої батьківської опіки, був визначений австрійським соціальним педагогом Германом Гмайнером, який розробив систему функціонування містечок для дітей-сиріт із сімейними формами виховання «SOS–Kinderdorf». У розвитку виховних інституцій для дітей-сиріт Г. Гмайнер виступав за форми виховання, максимально наближені до сімейних, за спільне навчання і утримання хлопчиків і дівчаток. Гаслами виховної системи, запропонованої Г. Гмайнером, стали поняття «захищеність», «домашнє вогнище», а основними пріоритетами – «розуміння» і «любов».

На необхідності сімейного виховання наполягали і видатні педагоги В. Сухомлинський, П. Лесгафт, Й. Песталоцці, А. Макаренко. У своїх працях вони доводили, що сім'я є найважливішим інститутом соціального становлення дитини, її розвитку, формування морально-естетичних якостей, норм поведінки, трудових навичок, етнічно-культурних цінностей, тобто усіх тих якостей, які сформують її як гармонійно розвинену особистість.

В Україні також сформувалася кагорта науковців, які почали досліджувати проблему дітей-сиріт, виховання в дитячих будинках сімейного типу, в прийомних сім'ях. Це такі науковці, як Л. Дробот, Л. Єременко, Н. Комарова, Г. Лактіонова, Н. Репа, В. Яковенко. Вони висвітлюють проблеми соціальної адаптації дитини, розкривають специфіку взаємодії дітей і батьків-вихователів, аналізують основні напрями і засоби впливу на формування особистості вихованця.

Враховуючи актуальність проблеми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах дитячих будинків сімейного типу дослідники-науковці Т. Бабак, Г. Бевз, А. Капська, І. Пеша поставили за мету визначити особливості функціонування такої специфічної сім'ї та окреслити основні умови формування особистості дитини-сироти в сімейному оточенні.

Досвід функціонування дитячих будинків сімейного типу в Україні засвідчує, що діти, які позбавлені піклування власної родини, знаходять сімейний затишок, батьківську опіку, любов та увагу братів і сестер, повертаючись в природне для дитини середовище, де стають єдиною сім'єю, повноцінною родиною.

Метою статті є з'ясування ефективності інноваційних форм опіки – прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, що покликані гарантувати створення сприятливих умов для життєдіяльності дитини, її повноцінного розвитку, захист та допомогу з боку опікунів чи прийомних батьків.

Виклад основного матеріалу. 2017 рік в Україні був проголошений роком «Сирітству – НІ». Держава взяла курс на створення державних систем опіки, а саме дитячих будинків змішаного типу для дітей, які тимчасово залишилися без піклування батьків. Також пріоритетним завданням було визначено створення дитячих будинків сімейного типу.

Створюючи державні заклади опіки, вчителі та вихователі зіткнулися з труднощами як соціально-економічного характеру, так і духовно-морального становлення та формування молодого покоління. Адже переважна більшість дітей, які знаходяться в державних закладах опіки, зазнають різних видів депривації, тобто позбавлення чи обмеження життєво важливих потреб. Відсутність у дитини активності в різних відносинах та повноцінних емоційних контактів з дорослими призводить до зростання тривожності, емоційної нестабільності, розвитку неадекватних реакцій, що в свою чергу пригнічує стан психічного, а відтак і фізичного здоров'я. Наслідком цього є тривале перебування дитини в ізольованому середовищі.

Психологи та інші науковці, котрі досліджували проблему депривації, прийшли до висновку, що постійне перебування дитини в обмеженому комунікативному просторі, необхідність постійного дотримання чіткої регламентації часового розпорядку в державному закладі, отримання дитиною необхідного для її життєдіяльності мінімуму, знижують формування активного ставлення особистості до життя, провокують схильність до пристосуванства, апатичну позицію, не створюють умов для розвитку навичок прийняття самостійних відповідальних рішень у дітей.

Встановлено, що результатом психологічної депривації є дефіцит активного спілкування з дорослими, що виявляється в надмірній

конфліктності, емоційній нестриманості, агресивних спалахах, підвищеному конформізмі вихованців державних закладів опіки, прагненні перекласти відповідальність на інших.

Вітчизняний інститут соціально-педагогічної роботи, враховуючи результати соціологічних досліджень та роботу науковців, керуючись Постановою Кабінету Міністрів України № 241 від 02 березня 1998 р. «Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та запровадження «Положення про прийомну сім'ю» прискорив організацію нового виду опіки дітей-сиріт в Україні. Зазначеною постановою було встановлено обмеження, згідно з яким прийомна сім'я за кількістю рідних та прийомних дітей не повинна перевищувати п'яти чоловік.

Проведений експеримент позитивно вплинув на формування особистості та виховання дітей-сиріт, а також виявив необхідність методичної підготовки прийомних батьків, потребу в допомозі медиків та працівників соціальної сфери. Тому інститутом прийомної сім'ї було запроваджено в обов'язковому для прийомних батьків таку процедуру, як проходження в обов'язковому порядку курс попередньої та періодичної (раз на п'ять років) підготовки.

Наступною інноваційною формою опіки дітей-сиріт в Україні Постановою Кабінету Міністрів № 564 від 28 квітня 2002 р. було визначено дитячий будинок сімейного типу.

Дитячий будинок сімейного типу дає можливість родині виховувати більше десяти прийомних дітей, якщо це дозволяють житлово-побутові умови і наявне бажання батьків-вихователів. У сімейному будинку поведінка дитини залежить від стосунків у сім'ї, від батьків, від старших та молодших членів сім'ї. Це формує її ставлення до родини, до батьків, котрі, у свою чергу, підтримують її намагання до правильної самооцінки, самоствердження, висловлюють радість за її особисті успіхи і досягнення.

Система міжособистісних стосунків у дитячих будинках сімейного типу побудована на розумінні цілей виховання, на створенні належних матеріальних і соціально-культурних умов. Вона базується на батьківському авторитеті, взаємодії всіх дітей в родині, любові і відданості обов'язку виховання дітей, повазі до кожного члена сім'ї, до національних традицій, звичаїв, історії. Це формує гармонійно розвинену особистість з правильним сприйняттям соціального середовища, з культурними цінностями, правильною самооцінкою, здатну реалізувати себе як соціально-психологічного члена сім'ї і сформувати своє ставлення до навколишнього світу, до самої себе, набути необхідних в різних сферах суспільного життя вмінь та навичок людського спілкування.

Зауважимо, що Міністерство охорони здоров'я на офіційному сайті представило план дій щодо трансформації дитячих будинків протягом п'яти років. Діти зможуть жити в дитячих будинках до 2023 року. До цього часу на місцях дитячих будинків будуть організовані паліативно-

реабілітаційні центри. Основна мета реформи – дати дитині-сироті можливість зростати у сім'ї, а якщо такої можливості немає – то в умовах, наближених до сімейних.

Паліативна допомога – це підхід, який дозволяє поліпшити якість життя пацієнтів та їхніх сімей, які стикнулися з проблемою смертельних захворювань. До такої допомоги належить також психо-соціальна та духовна підтримка.

Центри паліативної допомоги вже діють у Харкові, Івано-Франківську та Рівному. Тож в Рівненському центрі благодійної організації «Мережа 100 відсотків життя Рівне» (Голова правління – Ю. М. Лазаревич), констатують, що в дитячому будинку важко хворі діти-сироти не можуть отримати належного піклування та лікування, а у паліативно-реабілітаційному центрі використовують принципово нові підходи, проводять тренінги для персоналу із залученням міжнародних партнерів.

Висновки. Виховання повноцінної особистості в будинках сімейного типу має значні переваги перед дитячим будинком комунальної форми власності. Адже саме сім'я є життєво необхідною умовою формування людської особистості, її входження в соціум, налагодження правильних взаємин з іншими людьми, формування людських якостей особистості, комунікативних вмінь та навичок. Дитячий будинок сімейного типу дає дитині пізнати батьківську любов, сформувати теплі дружні стосунки між усіма членами родини будинку, виховати та сформувати в собі позитивну самооцінку, самоствердитись як повноцінний громадянин суспільства.

Отже прийомна родина буде достойною заміною дитячого будинку. Виховання дітей у прийомних сім'ях дає можливість зберегти для них найголовніше – сімейну соціалізацію у нормальних сімейних умовах, що дозволяє дитині-сироті не почувати себе «вигнанцем» у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брускова Е. С. Семья без родителей: Социально-педагогическая система Германа Гмайнера / Е. С. Брускова – М.: Центр развития социально-педагогических инициатив, 1993. – 240 с.
2. Комарова Н. М. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: у 2-х кн. Кн.1 /Н. М. Комарова, І. В. Пеша. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 118 с.
3. Москалюк В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу як форма улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 «цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. Ю. Москалюк. – Х., 2003. – 20 с.

4. Пеша І. В. Дитячий будинок сімейного типу як особлива форма сімейної опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування / І. В. Пеша //Український соціум. – 2003. – №1(2). – С.72-80.
5. Постанова Кабінету міністрів України № 564 від 26 квітня 2002 р. «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.
6. Свіжа О. О. Історичні аспекти виникнення та становлення дитячого будинку сімейного типу на українських землях у ХХ ст. / О. О. Свіжа //Юридичний вісник. – 2010. – № 2. – С.30-32.
7. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу: Навч.-метод. комплекс /Автори-упоряд.: Г. М. Лактіонова, Ж. В. Петрочко, А. В. Калініна та ін.; За заг. ред. Г. М. Лактіонової, Ж. В. Петрочко. – К.: Науковий світ, 2006. – 270 с.
8. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Збірник методичних матеріалів /Авт. кол. Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bruszkova E. S. Semja bez roditelej: Sotsyal'no-pedagogicheskaja sistema Germana Gmainera [A Family without Parents: the Social-pedagogical System of Hermann Gmeiner] / E.S. Bruszkova – М.: Tsentr razvitijia sotsyal'no-pedagogicheskikh initsyativ, 1993. – 240 s. (in Russian)
2. Komarova N.M. Posibnyk dlia sotsialnykh pratsivnykiv shchodo pidhotovky ta sotsialnoho suprovodu pryiomnykh simej ta dytiachykh budynkiv simeinoho typu: u 2-kh kn. Kn.1 [A Mmanual for Social Workers on the Preparation and Social Support of Foster Families and Family-type Orphanages: in 2 books. B.1] /N. M. Komarova, I. V. Piesha. – К.: Derzhsozsluzhba, 2006. – 118 s. (in Ukrainian)
3. Moskaliuk V. Іu. Dytiachyi budynok simeinoho typu yak forma ulashtuvannia ditej, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia (tsyvilno-pravovyi aspekt) [Family-type Children's Home as a Form of Arrangement of Children Deprived of Parental Care (civil-law aspect):]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.03 «tsyvilne pravo ta tsyvilnyi protses; simejne pravo; mizhnarodne pryvatne pravo» / V. Іu. Moskaliuk. – Kh., 2003. – 20 s. (in Ukrainian)
4. Piesha I. V. Dytiachyi budynok simeinoho typu yak osoblyva forma simeinoi opiky nad ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivskoho pikluvannia [Family-type Children's Home as a Special Form of Family

- Care for Orphans and Children Deprived of Parental Care] / I.V. Piesha // *Ukrainskyi sotsium.* – 2003. – №1(2). – S.72-80. (in Ukrainian)
5. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy № 564 vid 26 kvitnia 2002 r. «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 564, April 26, 2002 «On Approval of the Regulations on the Family-type Orphanage»] – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-p>. (in Ukrainian)
 6. Svizha O. O. Istorychni aspekty vynyknennia ta stanovlennia dytiachoho budynku simeinoho typu na ukrainskykh zemliakh u XX st. [Historical Aspects of the Emergence and Formation of a Family-type Orphanage in Ukrainian Lands in the XX Century] / O. O. Svizha // *Iurydychnyi visnyk.* – 2010. – № 2. – S.30-32. (in Ukrainian)
 7. Stvorennia ta sotsialnyi suprovid pryiomnykh simei i dytiachykh budynkiv simeinoho typu: Navch.-metod. kompleks [Creation and Social Support of Foster Families and Family-type Orphanages: Teaching methodical complex] /Avtory-uporiad.: H. M. Laktionova, Zh. V. Petrochko, A. V. Kalinina ta in.; Za zah. red. H. M. Laktionovoi, Zh. V. Petrochko. – K.: Naukovyi svit, 2006. – 270 s. (in Ukrainian)
 8. Tekhnologii stvorennia ta funktsionuvannia pryiomnykh simei, dytiachykh budynkiv simeinoho typu. Zbirnyk metodychnykh materialiv [Technologies of Creation and Functioning of Foster Families, Family-type Orphanages. Collection of methodical materials] /Avt. kol. H. M. Bevz, A. I. Kapska, N. M. Komarova ta in. – K. : Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi, 2003. – 188 s. (in Ukrainian)

Резюме. Стаття посвящена проблемі формування і становлення личности ребенка в детских домах семейного типа.

Раскрыта необходимость инновационной системы воспитания и обучения детей-сирот. Предложена оценка правильности направления формирования личности детей-сирот в приемных семьях, а также обращено внимание на необходимость подготовки и обучения приемных родителей. Уделено внимание межличностным отношениям в детских домах семейного типа.

Ключевые слова: сиротство, семья, родительская опека, депривация, адаптация, детский дом семейного типа, самооценка, самоутверждение, семейные ценности, паллиативная помощь, паллиативно-реабилитационный центр.

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of the child's personality in family-type orphanages.

The necessity to implement an innovative system of education and training of orphans is highlighted. The assessment of the correctness of the direction of the formation of the personality of orphan children in foster families

is given, as well as attention to the need for the preparation and training of foster parents.

Attention is given to interpersonal relations in family-type orphanages, which is an indispensable condition for the child's entry into society, the formation of her family values, proper self-evaluation and the realization of her as a social and communicative person.

It is proved that the upbringing of children in foster families makes it possible to preserve the most important thing for them - family socialization in normal family conditions, which allows an orphan child not to feel «exiled» in the society.

Key words: orphanage, foster family, parental care, deprivation, adaptation, family-type orphanage, self-esteem, self-affirmation, family values, palliative care, palliative-rehabilitation center.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2018

I. В. Поліщук

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. Д. ДЕМ'ЯНЮК

Анотація. У статті розглядається педагогічна спадщина Тамари Дмитрівни Дем'янюк щодо реалізації національно-патріотичного виховання в Україні, зокрема проаналізовано основні наукові й методичні праці педагога, як-то: «Формування особистості засобами народознавства», «Орієнтовна регіональна програма національного виховання учнівської молоді», «Інноваційні технології громадянського виховання учнівської молоді», «Педагогічні основи демократизації та гуманізації виховного процесу в загальноосвітній школі», «Духовно-моральний розвиток особистості учня в умовах діяльності української національної «Школи-родини»», «Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі», «Національний проект: На крилах історії чи у своїй мушлі». З'ясовано, що ідеї національно-патріотичного виховання займали провідне місце у педагогічній спадщині Т. Д. Дем'янюк: учена розробила та реалізовувала на практиці положення і рекомендації щодо вдосконалення процесу національно-патріотичного виховання учнів, запроваджувала інноваційні форми і методи національно-патріотичного виховання у експериментальних закладах освіти.

Ключові слова: Т. Д. Дем'янюк, національно-патріотичне виховання, патріотизм, Батьківщина, педагогічна спадщина.

Постановка проблеми. Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави,